

Tvrtko Vuković

Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Ivana Žužul

Odsjek za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek

Namjene prekoračenja. O djelovanju Marinkovićeve književne transgresije

UDK 821.163.42.09Marinković, R.

Izvorni znanstveni rad

doi <https://dx.doi.org/10.21857/90836c22ly>

SAŽETAK

Prava je književnost transgresivna, Marinkovićeva je teza koju nije napustio cijeli svoj spisateljski vijek. Ideju transgresije propituje u autopoetičkim radovima, a raznorodna i brojna prekoračenja – fikcije i faksije, lika i autora, uloge i glumca, živog i neživog, smisla i besmisla, sakralnog i profanog, života i pripovijedanja – ustrajno ugrađuje u svoj prozni i dramski opus. Književni kritičari, teoretičari i povjesničari tome su poetičkom obilježju Marinkovićeva spisateljskog rada pristupali mahom na dva načina. Jedni su s odobravanjem prepoznavali njezinu modernističku subverzivnost i antiideologijski potencijal, a drugi su se pitali nije li subverzivnost transgresije u dosluhu s autoritarnošću i prisvajanjem moći. U ovom radu želimo tu raspravu usmjeriti trećim putem pitajući se o mogućim alternativnim namjenama prekoračenja u Marinkovičevoj književnosti. Može li transgresija, onkraj oporbenjačkog i/ili ideologijskog

potencijala, imati emocionalne ili spoznajne učinke te može li djelovati na druge oblike čitateljevih odluka i stavova poput onih o identitetima, suživotu s drugim, empatiji, svjetonazorima ili, zašto ne, ekološkim problemima.

KLJUČNE RIJEČI

**transgresija; namjene i učinci književnosti;
Zajednička kupka; Ranko Marinković**

Uses of Literature. The Effects of Marinković's Literary Transgression

ABSTRACT

The true literature is transgressive; it is Marinković's thesis that he did not give up during his writing life. In the autopoetic works, he questions the idea of transgression, and he incorporates various and numerous transgressions - fiction and fiction, character and author, role and actor, animate and inanimate, meaning and nonsense, sacred and profane, life and narrative - into his prose and dramatic work. Literary critics, theorists and historians approached this poetic feature of Marinković's writing in two ways. Some recognized its modernist subversiveness and anti-ideological potential with approval, while others questioned whether the subversiveness of transgression was not in collusion with authoritarianism and the usurpation of power. In this paper, we want to direct this discussion in a third way by asking the question about possible alternative purposes of transgression in Marinković's literature. Can transgression, beyond the oppositional and/or ideological potential, have emotional or cognitive effects and can it affect other forms of the reader's decisions and attitudes, such as those about identities, coexistence with others, empathy, worldviews or, why not, environmental issues.

KEYWORDS

**transgression; uses and effects of literature;
Common Bath; Ranko Marinković**

Ako je književnost,
 onda je prekoračenje.
 „Dovoljno je samo napraviti malu zbrku,
 razbiti tradicionalne,
 mirne, monotone brakove riječi
 nekom vrstom jezičnog
 ‘promiskuiteta’

i izvukli smo riječi iz akustičke bezličnosti i uveli ih u ‘nenormalne’ dramatične odnose u kojima im se vraća odumrla individualnost i, reklo bi se, neko osobno dostojanstvo.” (R. Marinković, 1986: 105) Prema riječima viškog barda, sudjelovanje u magiji književne transgresije omogućuje nam da se prepustimo „opojnosti ‘nelogičnog’”, da „usvajamo sve apsurdne prebacivanja, prevrtanja, izvrtanja tzv. smislova” (R. Marinković, 1986: 106). Paradoksalno, tu gdje ništa nije sigurno, sigurno je da smo na poprištu književne transformacije, u „nepojavnoj sferi riječi” gdje „predmeti gube konture sličnosti s predmetima iskustva i dobivaju nove metaforičke ‘namaze’ nepredočivog, nekoherentnog, apsurdnog” (R. Marinković, 1986: 118). Jezik književnosti prekoračuje granice i prevodi nas u drugo stanje, gdje se javlja „nešto što izmiče svakoj deskripciji i elokvenciji, što je ‘s one strane’ svake pojavnosti” (R. Marinković, 1986: 119).

To što Marinković u esejima predočava kao prekoračujući impuls istinske književnosti, neko „‘bestežinsko stanje’ oslobođenja od svih odnosa” (R. Marinković, 1986: 131), nastojao je upisivati u vlastita djela. U domaćoj je akademskoj kritici višestruko potvrđena teza da je riječ o piscu „iščašena svijeta” (V. Biti, 2005: 97). Uzme li se u obzir općenito određenje transgresije kao ponašanja ili djelovanja kojima se krše pravila, prelaze granice, prevladavaju ograničenja i probijaju limiti, nesumnjivo je kako je Marinkovićev opus, gotovo beziznimno i, dakako, proturječno, organiziran prekoračenjem organizacijskih norma. Ne začuđuje stoga što je Marinkovićev spisateljski rad prepoznat kao posveta Pirandellovu opusu (usp. M. Čale, 2001), majstorstvu proizvodnje transgresivnih jezičnih strojeva čije pokretanje čitatelje, gledatelje i kritičare suočava s nizom nedoumica. Također ne začuđuje što su kritičarima Bahtinovi pojmovi karnevalskog i grotesknog - koje ruski teoretičar pripisuje svijetu izokrenutom naglavce, životu bez hijerarhija i podjela, drugim riječima kronotopu transgresije - poslužili kao analitičko polazište za interpretaciju Marinkovićevih književnih univerzuma (usp. V. Biti, 2005). Maloprije rečeno određenje transgresije upućuje dakle na njegovu aporičnu narav. U jednoj od najutjecajnijih knjiga iz područja problema - *Politike i poetike transgresije* P. Stallybrassa i A. Whitea - autori tvrde, polazeći od Bahtinova pojma

karnevala, da je transgresija, shvaćena kao prekoračenje i povreda društvenih sila, zapravo njihov vlastiti proizvod.

„Bilo bi pogrešno povezivati uzbudljiv osjećaj slobode koji transgresija pruža s bilo kakvom nužnom ili automatskom političkom progresivnošću. (...) Često je riječ o snažnom ritualu ili simboličkoj praksi kojom nadmoćni rasipaju svoj simbolički kapital kako bi došli u dodir s poljima želja koje su sami sebi uskratili kao cijenu plaćenu za svoju političku moć.”
(P. Stallybrass, A. White, 1986: 201)

U tom je pogledu u Marinkovićeve drame *Glorija*, *Politeia*, *Pustinja*, u romane *Kiklop*, *Zajednička kupka*,¹ *Never more* te u novele *Ruke*, *Zagrljaj*, spomenimo samo neka djela - transgresija upisana kao estetička, etička, politička i logička provokacija. Namjerno se koristimo terminom *provokacija* imajući na umu njegovu etimologiju - dakle iz latinskog *voco* dolazi u značenju: *zovem*, *dozivam*, *mamim*, *imenujem*, *označavam*, *zazivam*, *pozivam*. Drugim riječima, Marinkovićeva je transgresivna književnost zavodljiv poziv, retorički mamac koji nas očito ne prestaje hvatati na svoju udicu. Njezina je privlačnost, između ostaloga, i u tome što čitatelja nagovara da promisli je li moguće progutati mamac priče i istodobno izbjeći diskurzivnu udicu. Je li moguće čitati, glumiti, režirati ili pisati i istodobno ne biti upleten u kontingentnu pragmatiku medija i institucija u kojima se čitanje, gluma, režiranje ili pisanje ostvaruju.

Prema našem sudu, u dvjema ponajboljim analizama Marinkovićevih književnih tekstova monografiji *Volja za riječ. Eseji o djelu Ranka Marinkovića* Morane Čale i studiji *Tko zastupa nedokučivo? Transgresija u djelu Ranka Marinkovića* Vladimira Bitija - problemu se prekoračenja pristupa, između ostaloga, i s obzirom na netom spomenutu provokaciju Marinkovićevih samorazvlašćujućih tekstualnih praksi. Kada govorimo o samorazvlašćivanju, govorimo o jezičnoj djelatnosti transgresivnog samodokinuća. Primjerice to je očito prisutno u romanu *Zajednička kupka*, gdje se paratekstualnim signalom *antiroman* nastoji razvrgnuti žanrovski ugovor kojim je tekst sazdan. Upravo u takvoj logici književne poetike Biti vidi stanoviti problem koji na koncu ima svoje ekonomske, etičke i političke

1 O neodlučivim odnosima u romanu *Zajednička kupka* između autora, pripovjedača, lika i čitatelja usp. više u I. Žužul, 2010. Spomenuti odnosi te odnosi identiteta i priče, fikcije i zbilje, istine i laži, moralnog i nemoralnog, intimnog i javnog, tajnog i otkrivenog ne dovode u pitanje samo onoga koji pripovijeda, ono o čemu se pripovijeda, nego i onoga komu je pripovijedanje upućeno.

posljedice. Njegovo pomno i višeslojno čitanje upozorava na činjenicu da Marinković istinsku književnost definira kao djelatnost koja prekoračuje granice pojavnosti i sposobna je komunicirati s nepredočivim. Tu se sublimnu zonu *nedokučivog* - tvrdi Biti à propos Marinkovićeva shvaćanja - „može približiti jedino pomoću *prave* umjetnosti kojoj za rukom polazi transgresija” (V. Biti, 2005: 100). No problem je s tim taj što se nedokučivo umjetničko zrenje nikada ne pojavljuje kao posljedica pozitivnih argumenata nego se može afirmirati jedino kritičko-negacijskom gestom prekoračenja. Zato se Biti polemički pita koje su posljedice toga što korifej književne transgresije zastupa pravo na konačnu transgresivnu gestu. „Odricanje od svih pragmatičkih interesa u ime nepomućene simboličke uzajamnosti umjetničke komunikacije”, piše Biti, jest neka književna „elitna ekonomija” koja u konačnici „bezrezervnim zastupanjem Nedokučivog donosi dalekosežnu simboličku dobit” (V. Biti, 2005: 105). Zaključak je da Marinković svojom književnošću afirmira stav kako je „komunikacija s Nedokučivim zapravo povlastica rijetkih izabranika stečenog habitusa” (V. Biti, 2005: 107). Može se naslutiti da etičke i političke reperkusije takve poetike nisu nimalo naprednijačke jer je „pravi umjetnik izborio ovlasti koje su drugima ostale uskraćene” (V. Biti, 2005: 120). U tom je svjetlu transgresivna književna poetika ideološki mamac koji čitatelja doziva da sudjeluje u igri u kojoj je zauvijek u neravnopravnu položaju jer su sva njegova prekoračenja uvijek već uračunata u moć koju zastupnik *nedokučivog* ima nad njima.

I Čale nastoji svojim analizama uhvatiti učinke Marinkovićevih književnih i autopoetičkih tekstova. Autorica se, u pomno i originalno izvedenim analizama, priklanja pretpostavci da je Marinkovićeva književnost jezični stroj transgresije. To nimalo ne začuđuje uzme li se u obzir činjenica da nekolicinu poglavlja knjige posvećuje interpretaciji presjecišta Pirandellove i Marinkovićeve umjetničke poetike. Objema je poetikama daleko svojstveno ustrajno prekoračenje granica: fikcije i zbilje, istine i laži, maskiranosti i osobnosti, uloge i identiteta, uzvišenog i zazornog, estetskog i profanog, autentičnog i fabriciranog a to u konačnici rezultira književnošću koja je „subverzivno izobličenje” (M. Čale 2001: 12). Čini se da je autorica sklona Marinkovićevoj transgresivnoj književnosti pripisati oporbenjačku snagu. U „rascijepljenosti subjekta i dezintegraciji pojedinačnog identiteta” (M. Čale 2001: 20), što također terminološki određuje kao „beskonačnu replikabilnost” (M. Čale 2001: 27), ona prepoznaje kritičnost književnosti „prema institucijama, ideologijama, sustavima moći uopće” (M. Čale 2001: 21). No „sloboda umjetničkog performativa” (M. Čale 2001: 119) ne nudi nikakva jamstva, pa tako ni najuporniji kritičar ne može

računati da će ovladati paradoksalnom i višeznačnom tekstualnošću; „zavodljivošću riječi” ili „apsurdom punim obećanja” (R. Marinković prema: M. Čale 2001: 194). Čale ustrajava na tome da Marinkovićeva transgresivna književnost ima moć djelovanja, ali učinci i posljedice jezičnih činova ne mogu osigurati nikakav oblik stabilnosti, ništa doli „svijet drugosti koji je odgođen i koji stalno odgađa” (M. Čale 2001: 199). Istinska je umjetnost ona koja upućuje na svoju patvorenost i koja nas stalno upozorava da nemamo nikakve šanse želimo li prevladati njoj svojstvenu „zazornu neodlučivost suprotnosti” (M. Čale 2001: 247). Zauzvrat nas ipak „uči slobodi od podređenosti konvencionalnim prividima i zakonima, fosiliziranome iskustvu i nametnutoj etici” (M. Čale 2001: 201).

Premda se kritičarski duh Bitija i Čale napaja na istom izvoru, koji bi se grubo mogao nazvati poststrukturalizmom, njihova čitanja učinaka djela Ranka Marinkovića kreću se u rasponu od proslave do optužbe teksta. No u oba je slučaja riječ o određenom tipu kritičke sumnje. Sumnja se u mogućnost književnoga teksta da izruči koherentna i stabilna značenja. Smisao je uvijek negdje drugdje, ali to je pozitivno obilježje jer ukazuje na njegov demokratski potencijal. Ako smisao i dohvatimo, moramo znati da je riječ o ideološkoj obmani. S druge strane književni se tekst sumnjiči da kooptira sa sustavima moći: kada mislimo da slobodno uživamo u modernističkoj prozi, ona nas zapravo suptilno porobljava. Unazad manje od dva desetljeća Rita Felski i sada već brojni drugi mislioci (S. Best, M. Sharon, 2009; E. Kosofsky Sedgwick, 2003; B. Latour, 2005; C. Nealon, 2009; E. Strowick, 2005) upozoravaju na dominaciju tog tipa kritike u suvremenom studiju književnosti koja ima takve razmjere da se olako previđa njezina repetitivnost, predvidivost i tvrdokornost. Posuđujući od Paula Ricouera (2005.) termin *hermeneutika sumnje*, R. Felski upozorava da taj tip kritičkoga mišljenja „već nekoliko desetljeća (...) funkcionira kao zadana vrijednost u studiju književnosti”, no „njezine geste demistifikacije i razotkrivanja više nisu opozicijske, nego obvezujuće; njezine pretenzije na intelektualnu inovativnost i političku hrabrost sve su neuvjerljivije” (R. Felski, 2019: 208). Rita Felski pita se „treba li nam doista još skepticizma” (R. Felski, 2019: 90) u svijetu u kojem je sve živo - od čovjekova slijetanja na Mjesec, pogubnosti klimatskih promjena, društvenog utjecaja humanistike, prirodnosti rodnih identiteta, porijekla koronavirusa do uzroka ukrajinsko-ruskog sukoba - podvrgnuto višestrukoj skepsi. Ukratko, oštrica kritičke sumnje dobrobrano se istrošila, postala je tupa, pa su napadi njome predvidljivi i mlaki, šarm joj je ofucan, dočim njezino obećanje o stalnim prevratima i iznenađenjima zvuči lažno jer je beskonačno mnogo puta iznevjereno. Dajući pregled povijesti kritičke sumnje, R. Felski

zaključuje da „sumnja uopće nije toliko herojska, koliko je monotona i rutinizirana” (R. Felski, 2019: 93).

Stoga se pita kako to da kritička čitanja toga tipa nemaju ništa reći o tome kako književna djela prodiru u naše živote i kako nas obavještavaju o stvarima. Zabrinuta za stanje humanistike i studija književnosti danas, R. Felski predlaže da se smisao književnosti potraži u njezinim namjenama: poput želje za bijegom i ushićenošću, žudnje za znanjem, potrebom da se prepoznamo i propitamo vlastite stavove, težnjom prema izgradnji osjećaja empatije ili bijesa, nastojanja da unaprijedimo vlastita iskustva i tome slično. Pritom taj tip nastojanja u studiju književnosti i humanistiki ona imenuje pojmom postkritičkog čitanja. On označava „pragmatične i eksperimentalne tipove angažmana koje opće teorije nisu uspjele ranije utvrditi” (R. Felski, 2019: 307). Time se ne propisuju ni poželjni oblici čitanja ni kakav bi kritičarski etos trebalo zauzeti; „taj bi nas pojam trebao odvratiti od onih vrsta rasprava koje su nam tako dobro poznate da ih možemo voditi u snu” (R. Felski, 2019: 308). Postkritičko čitanje više ne bi trebalo na primjer „tvrditi da je otpor samo jedan oblik zatočenosti; tekst čitati kao metakomentar o neodlučivosti značenja (...); promišljati jaz koji odvaja riječi od svijeta” (R. Felski, 2019: 308). R. Felski „tekstove i čitatelje vidi kao sukreatore značenja”, a „čitanje je u tom smislu pitanje pridruživanja, uspoređivanja, pregovaranja i sastavljanja - gradnje poveznica među stvarima koje ranije nisu bile povezane” (R. Felski, 2019: 308). Prema francuskoj književnoj kritičarki Marielle Macé, određena književna konfiguracija ne traži nužno dešifriranje nego „upućuje na svojevrsni put kojim treba ići” (M. Macé, 2013: 216). Književnost nas navodi na osobit tip čitanja koji „moramo smatrati vladanjem, ponašanjem, a ne dekodiranjem” (...); čitanje koje je „proizvod pažnje, percepcije i iskustva te predstavlja mentalnu, fizičku i emocionalnu navigaciju unutar jezičnih oblika” (M. Macé, 2013: 216). Na taj način možemo rekonfigurirati vlastiti pristup i tako „preoblikovati sebe (...), ponovno odrediti vlastiti odnos prema sebi pregovarajući s drugim formama” (M. Macé, 2013: 218-219). Nije moguće ovdje iznijansirano predstaviti postkritičko čitanje koje je u međuvremenu steklo kako brojne sljedbenike, tako i gorljive oponente.² No, ugrubo, ono je vid *karnalne hermeneutike* (R. Kearney nav. prema: R. Felski, 2019: 312) koja u isprepletanju iskustva čitanja i rada teksta pronalazi mogućnosti da se nešto novo dogodi povezano s našim kako kognitivnim, tako i afektivnim oblicima života.

2 Za opširnije razumijevanje postkritičkog obrata i sporova koji su pokrenuti oko problema usp. T. Vuković, 2024.

Za sam kraj predlažemo da se transgresija u djelu Ranka Marinkovića ne čita tek kao metatekstualni signal demokratske odgode značenja ili kao gesta nelegitimnog prisvajanja moći. Umjesto njezina dekonstrukcijskog potencijala, možemo naglasiti kako prijestupi stvaraju veze između onog što je prekoračeno i onoga u što se prekoračuje. Iskustvo transgresije može razviti kako osjećaje otuđenja i tjeskobe, tako i osjećaje povezivanja i privrženosti. Povezivanje ne mora biti isključivo emocionalne prirode, ono može biti „institucionalno, kognitivno, etičko ili političko” (R. Felski, 2020: 5). Nije li zapravo opus Ranka Marinkovića, s kojim se naša akademska zajednica i kultura već desetljećima povezuju na različite načine, potvrda činjenice da rad transgresije učinkovito spaja ljude istodobno u kritičkom mišljenju i uživanju.

Zajednička kupka tekst je u kojem se ustrajno prekoračuju uloge između pripovjedača, naslovnika, pasivnog slušatelja, autora i likova. Biti u završnom prijelazu iz priče u diskurs razaznaje nelegitimno prisvajanje moći, čime pisac navodno ovladava načelno neuhvatljivim jezikom pripovijedanja. „Pričanje je izgubilo smisao kada je svako zastupanje Nedokučivog uvijek-već uvjetovano ušutkavanjem drugih. U borhesovskom duhu, roman kao žanr jednostavno više nema opravdanja. Ali tu nam je samorazvlašćujuću poruku s one na ovu stranu ‘nijemog ruba’ - zapravo opet prenio autorov roman.” (V. Biti 2005: 133) No možda bi bilo korisno propitati nije li takvo prekoračenje naprosto znak da svatko od nas može preuzeti pravo na priču, preurediti iskustvo u naraciju. Nije li to ono što nas čini ljudima i što je Ricoeur svojedobno nazvao *sintezom heterogenog*: kaos svijeta uređujemo pripovijestima i tako preživljavamo. *Zajednička kupka* mogla bi se čitati i kao afirmacija žudnje da se ljudska egzistencija realizira u smislenom zapletu ma koliko pitanje nadležnosti bilo rizično i neosigurano. Tvrdimo da Marinkovićev *antiroman* potiče zamišljanje situacija u kojima možemo zastupati svoje priče, osporavati tuđe i preuređivati komunalne zaplete u verzije koje ne moraju nužno odgovarati općeprihvaćenom shvaćanju etike, politike ili empatije. Prekoračenje nije nužno subverzivno, ono može biti stvaralačko, čemu zorno svjedoči transfer Jacobsonova štićenika iz uloge slušatelja u ulogu pripovjedača ili sučevo *presvlačenje* iz iskustvenog u pripovjedni subjekt. Nije li *Zajednička kupka* tekst o modelima dijeljenja zajedničkoga pripovjednog konteksta u kojem se stalno vode pregovori o smislovima i vrijednostima? Imamo pritom na umu teze Stathisa Gourgourisa o književnosti kao poetičkom mišljenju koje je „suštinski performativno” (...) „Književnost je krucijalno znanje” (S. Gourgouris, 2016: 30) (...) „pomoću kojeg društva proizvode slike o sebi i svom svetu” (S. Gourgouris, 2016: 46). Drugim riječima, književnost ima

sposobnost „da teoretizuje stanja sveta iz kojeg nastaje” (S. Gourgouris, 2016: 49) tako što „dovodi u pitanje naše uobičajene definicije znanja u strogo konceptualnom smislu” (S. Gourgouris, 2016: 79). Zbog toga Marinkovićev roman zamišljamo kao „performativni teren, gdje društvo ne samo da ritualizuje svoja nadanja i strahove, svoje vrednosti i verovanja, svoje fantazije o sebi i drugima, već i uprizoruje druge slike sebe, druge samoreprezentacije koje, pod određenim historijskim uslovima mogu da dovedu do samoispitivanja i, zapravo, samopreobražavanja” (S. Gourgouris, 2016: 113). U tom pogledu *Zajednička kupka* omogućuje da se, na primjer, otvori pitanje pretvorbe priče u umjetničko djelo. Tko i što omogućuje da iskustvo postane književnost? Problem je aktualan ako ni zbog čega drugog, onda zbog činjenice rasta popularnosti žanra autofikcije. Međutim on prerasta granice institucije književnosti i postaje problem vrednovanja bilo koje priče. Tko i na temelju čega sudi o našim pričama, kako se one procjenjuju i valoriziraju u javnom ili privatnom okruženju? Privlačnost Marinkovićeva zapleta jest i u tome što ga možemo iskoristiti da potaknemo prevrednovanje našeg odnosa prema bolnim i traumatičnim događajima bilo da prihvatimo ideju o katarzičnosti pripovijedanja ili njegovoj toksičnosti. No ishod će ovisiti o tome hoćemo li se uskladiti s pozicijom Jacobsona, suca ili pripovjedača. U svakom slučaju, roman nas uči da povezivanje s tuđim povezivanjima može biti produktivno, opasno, poučno, s dozom samozavaravanja ili samoosvješćivanja. Sučeve su priče priče o povezivanju različitih sudbina, a pripovjedač se povezuje s njima tako da ih preoblikuje u svoju priču koja u kasnijoj preoblici postaje roman. Transgresije su dakle kreativne pretumbacije materijala, one su stvaranje novih svjetova iz postojećih jezičnim povezivanjem. Osim toga likovi nisu samo aktantske uloge ili označitelji koji se natječu oko pripovjednih nadležnosti. Povezivanje čitatelja sa sucem, Jacobsonom ili samim pripovjedačem kompliciranje je od toga i može i samo uključivati prijelaze. Fikcionalna bića nisu stvarna, ali to ne znači da njihove sudbine ne utječu na naše. Identifikacija s likom jedan je vid transgresije koji može imati različite i često nepredvidljive ishode. Upravo Marinkovićev opus ukazuje na to da identifikacija ne uključuje istost nego komplicirane prijestupe iz uloge u ulogu, što ne mora uvijek završiti, kao u *Gloriji*, kobno, nego može, kao u *Zajedničkoj kupki*, okončati kreativnim ili komičnim činom. Složili bismo se na kraju s Toril Moi da su tekstovi smislene forme ugrađene u ljudsku praksu (T. Moi, 2019: 32) i da kao takvi traže od nas da prijedemo granicu jezične forme i sagledamo kako ona utječe na naše živote. Možda je na to mislio Marinković kada je književnost usporedio s jezikom koji prekoračuje granice konvencionalne upotrebe, ali nas nastoji vratiti životu (R. Marinković 1982: 142).

Literatura

- Anderson, Amanda; Felski, Rita; Moi, Toril (2019), *Character. Three inquires in literary studies*, The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Best, Stephen; Marcus Sharon (2009), „Surface Reading: An Introduction”, *Representations*, g. 108, br. 1, str. 1-21.
- Biti, Vladimir (2005), „Tko zastupa nedokučivo?”, *Transgresija u djelu Ranka Marinkovića*, *Doba svjedočenja. Tvorba identiteta u suvremenoj hrvatskoj prozi*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 97-133.
- Čale, Morana (2001), *Volja za riječ. Eseji o djelu Ranka Marinkovića*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Felski, Rita (2016), *Namjene književnosti*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- Felski, Rita (2019), *Granice kritike*, Meandar Media, Zagreb.
- Gourgouris, Stathis (2016), *Da li književnost misli. Književnost kao teorija za antimitičko doba*, Fakultet za medije i komunikacije, Beograd.
- Kearney, Richard; Treanor, Brian, ur. (2015), *Carnal Hermeneutics. Perspectives in Continental Philosophy*, Fordham University Press, New York.
- Kosofsky Sedgwick, Eve (2003), „Paranoid Reading and Reparative Reading, or, You're So Paranoid, You Probably Think This Essay Is about You”, *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Duke University Press, Durham, str. 123-151.
- Latour, Bruno (2005), „Why Has Critique Run Out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern”, *Critical Inquiry*, g. 30, br. 2, str. 225-248.
- Macé, Marielle (2013), „Ways of Reading, Modes of Being”, *New Literary History*, g. 44, br. 2, str. 213-229.
- Marinković, Ranko (1980), *Zajednička kupka*. Znanje, Zagreb.
- Marinković, Ranko (1982), *Geste i grimase*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Marinković, Ranko (1986), *Nevesele oči klauna*, Globus, Zagreb.
- Moi, Toril (2019), „Rethinking character”, *Character. Three Inquires in Literary Studies*. The University of Chicago Press, Chicago, London, str. 27-75.
- Nealon, Christopher (2009), „Reading on the Left”, *Representations*, g. 108, br. 1, str. 22-50.
- Ricoeur, Paul (2005), *O tumačenju. Ogledi o Freudu*, Ceres, Zagreb.
- Stallybrass, Peter; White, Allon (1986), *The Politics and Poetics of Transgression*, Cornell University Press, Ithaca, New York.
- Strowick, Elisabeth (2005), „Comparative Epistemology of Suspicion: Psychoanalysis, Literature, and the Human Sciences”, *Science in Context*, g. 18, br. 4, str. 649-669.
- Vuković, Tvrtko (2024), „Postkritika - interpretativna logika postpolitičkog doba ili krivost na neoliberalnom sveučilištu?”, *Književna istorija*, g. 56, br. 183, str. 157-175.
- Žužul, Ivana, (2010), „Transgresije identiteta u Marinkovićevu romanu *Zajednička kupka*”, *Suvremenost Ranka Marinkovića. Zbornik radova s 4. Dana Ranka Marinkovića. 13-14 rujna 2008.*, Grad Komiža, Komiža, str. 45-61.